

Prijedlog muzeološkog uređenja Muzejsko-memorijalnog kompleksa »Miroslav i Bela Krleža«

(I. kat)

Bez obzira na moguće personalne izmjene sastavljača programa, uvjereni smo da će u muzeološkom uređenju Muzejsko-memorijalnog kompleksa »Miroslav i Bela Krleža« biti zadržana početna ideja »projektnog programa«, kakvu su nam još 23. I. 1988. predložili dipl. ing. arh. Božidar Rašica i dipl. ing. arh. Vera Marsić (kasnije potvrđena propagandnom knjižicom *Krležin Gvozd*, Zagreb, srpnja, 1988).

Podsjetimo se da taj projektni program uključuje i predviđa:

- 1.) Muzejsko-memorijalni kompleks (visoko prizemlje i I. kat, tj. stan Miroslava i Bele Krleža)¹ s određenim:
- 2.) Kulturno-memorijalnim programom, koji pak sadrži:

- a.) Izložbeno memorijalni postav (prizemlje, tj. Lekićev stan);
- b.) Krležinu radionicu i studijsku biblioteku (potkrovlje);
- c.) Scenu Krležianu (podrum i eksterijer);²
- d.) Turističko komercijalni i uslužni sadržaj (aneksi glavne zgrade);³
- e.) Kolni promet u pokretu i mirovanju.

Tom prilikom sugerirano je da stan Miroslava i Bele Krleža (I. kat) treba urediti prema kriterijima i ukusima muzejske struke, ali tako da ga:

- valja opremiti svim onim detaljima, predmetima i stvarima koji su se u stanu nalazili i za njihova života;

— potom urediti na način da je pristupačan za razgledavanje i obilazak;

— s time da autor idejnog rješenja može izvesti transformaciju onih prostorija koje su se nalazile izvan zapečaćenog dijela stana (kuhinja, soba za posluhu, kupaonica, smočnica, WC).⁴

Što se tiče prve dvije sugestije, barem u muzeološkom smislu, treba odmah napomenuti da je uređenje stana Miroslava i Bele Krleža (I. kat) u uskoj vezi s uređenjem Izložbeno-memorijalnog postava u prizemlju (bivši Lekićev stan). To su različiti segmenti iste stvarnosti i stoga ih ne bi valjalo tretirati odvojeno.

1 Tijekom 1987. Muzej grada Zagreba preuzeo je obavezu obrade i zaštite muzejske građe te prijedlog muzeološkog uređenja I. kata zgrade na Krležinom Gvozd br. 23. Naš kratki osvrt detaljnije će dotaknuti samo taj segment zgrade na Krležinom Gvozd. Prvi prijedlog o budućoj namjeni Krležina stana na Gvozd do 1985. akademik Marijan Matković u ime Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU (dvije etape): »Prijedlog za Krležin Gvozd«, *Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU*, god. XI, Broj 32-33, Zagreb, 1985. (B. H. (Branko Hećimović) i Marijan Matković.)

2 Novousvojeni projektni program dipl. ing. arh. Antuna Vulina (poč. 1990) dokita amfiteatar, ali zadržava salu za predavanja i projekcije.

3 Projektni program dipl. ing. arh. Vulina mijenja sadržaj aneksa i pretvara ih u kotlovnicu i strojarnicu.

4 Projektni program dipl. ing. arh. Vulina zadržava identičnu prostornu strukturu I. kata te dokida predviđeni lift.

Krležina spavaća soba.

S tim u vezi nužno je hitno izvršiti određene predradnje:

- a.) osigurati dovoljno veliki prostor u tri kompartimenta za deponiranje, dezinfekciju i restauraciju umjetnina i raznih predmeta (jer ovdje je riječ o vremenskom slijedu operacija); omogućiti »prozračivanje« aluminijских kontejnera.
 - b.) nakon restauracije u Izložbeno-memorijalni postav iz stana Miroslava i Bele Krleža prenijeti:
 - povelje, priznanja, odlikovanja, ordene, plakete itd.;
 - »špigl« knjige *Balade Petrice Kerempuha* s izvornim inicijalima Krstve Hegedušića;
 - bibliofilsko izdanje *Kervave kronike glas* (»Liber«);
 - latinski udžbenik s Krležinim skicama i bilješkama iz dačkih dana;
 - mnogobrojna strana izdanja Krležinih djela (duplikati);
 - određene fotografije, foto-albumi, kazališni plakati, jedna skulptura te Belin putni drveni kovčević.
- Prema budućem muzeološkom uređenju prizemlja ovu gradu bit će nužno upotpuniti i proširiti novim sadržajima i predmetima koji se danas čuvaju u Institutu za književnost i teatrologiju JAZ-u, Leksikografskom zavodu, Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci te kod raznih privatnih lica i institucija (posebice autografima).
- c.) nakon restauracije u Krležinu radionicu i studijsku biblioteku iz stana Miroslava i Bele Krleža prenijeti:

- pojedinačne fotografije i foto-albume;
- muzičke notne albume i dio diskoteke;
- dokumentarni pisani i štampani materijal (korespondenciju, autografe, kazališne i filmske scenarije, referate, bogatu hemeroteku sa stranim jezicima);
- vrijedne bibliofilske i arhivske primjerke knjiga (oko 59 kom.).

Klasifikaciju, izlučivanje i preraspodjelu (s muzeološkom obradom) između b.) i c.) trebat će ostvariti za to odabrana komisija od dva ili tri člana.

Muzejsko memorijalni kompleks — stan Miroslava i Bele Krleža

I. Polazišta

Ponajprije mora nam biti jasno da ono što želimo izložiti, tj. u Krležinom i Belinom stanu pokazati, veže se uz ideju smislene teme usmjerene prema određenom cilju.

Naša izvorna namjera i želja jest obnoviti kult sjećanja na suprugu. No istovremeno mi se nalazimo pred povijesno definiranim objektom koji želimo pretvoriti u muzej (memoriju). Kako pomiriti te dvije suprotnosti?

Valja u ishodištu krenuti od uopćene topo-analize kuće i doći do konkretne personalizacije stana.

Kuća je kut u svijetu, prvi svemir. Kao nešto zatvoreno, ona mora da čuva uspomenne, ostavljajući im njihove valere slika. Evocirajući sjećanje na kuću, mi sabiremo valere snova. Kuća je jedna od najvećih sila integra-

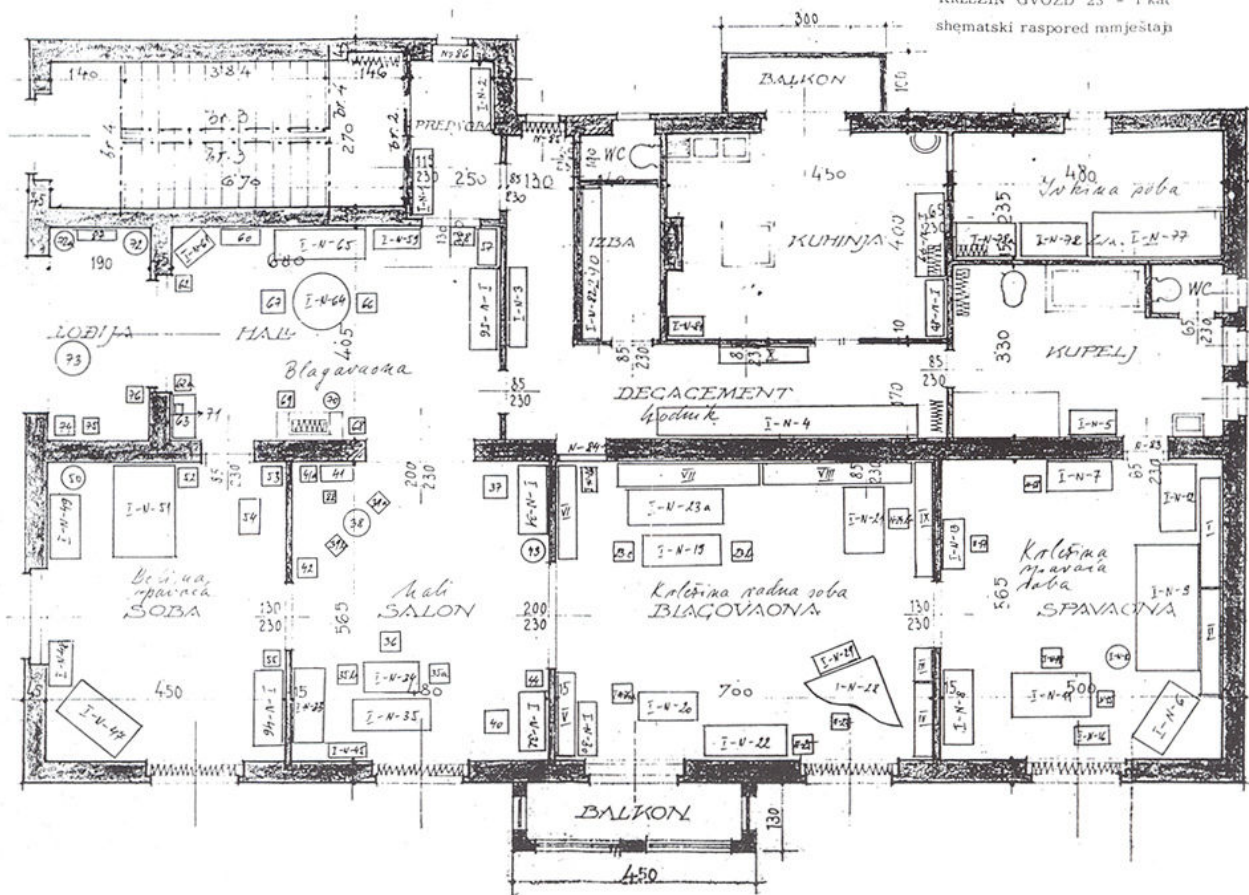
cije za misli, za sjećanje i snove čovjeka. Tu prostor znači sve, jer vrijeme više ne podstiče pamćenje. Samo pomoću prostora i u prostoru mi još pronalazimo lijepe fosile trajanja, konkretizirane dugim boravcima. Čini se da su predmeti i umjetnine ovdje »upisani« u nepromjenjivi kadar. Stvorila se čahura u intimnosti prostora, ćelija gdje su se Miroslav i Bela sakrili. Kuća je još u većoj mjeri od pejzaža postala »jedno duševno stanje«.

Zar nas ova poetika ne podsjeća na zanosne stranice Gastona Bachelarda? *Kuća gnjezdo nije nikad mlada. Moglo bi se na pedantni način reći da je ona prirodno mjesto funkcije stanovanja. U nju se čovjek vraća, on sanja da se u nju vraća, kao što se ptica vraća svom gnjezdu, kao što se jagnje vraća svom stadu. Taj znak vraćanja obilježava beskrajna sanjarenja, jer se ljudska vraćanja vrše po velikom ritmu ljudskog života, ritmu koji preskače godine, koji se pomoću sna bavi protiv svih odsutnosti. Nad združenim slikama gnjezda i kuće odjekuje jedna intimna komponenta vjernosti* (G. Bachelard, *Poetika prostora*, »Kultura«, Beograd, 1969, str. 138).

Znači li to ništa ne mijenjati? U muzeološkom smislu javit će se već ranije naznačena antinomija između dvije naznake: »stan« — »muzej« (memorija).

Stan koji se sublimira tijekom godine na neki je način uvijek *nejedinstven* (mislimo na stalne preinake, razmještanja predmeta i najnovije intervencije, tj. na onaj njegov »unutrašnji rast«). Primjerice, nekadašnji hal postao je blagovaonica, a blagovaonica Krležina radna soba.

KRLEŽIN GVĀZD 23 - I kat TABLA 1
shematski raspored mjmestaj

Od muzeja (memorije) očekujemo uvijek tematsko *jedinstvo*, iako će posebno za Miroslava i Belu izbor uvijek biti kastrirajući.

Stan evocira, uočili smo, neizmijenjeni ambijent koji se odnosi na *prošlo vrijeme*.

Muzej (memorija), bez obzira na starost predmeta, pripada svojim načinom prezentacije *sadašnjosti*.

Što, dakle, treba da postane stan Miroslava i Bele Krleža? On treba da bude *muzej (memorija) u stanu*.

II. Opća razmatranja

Muzeološka prezentacija koju predlažemo prihvaća *identičnu povijesnu rekonstrukciju* koja će se znati prilagoditi prostoru svake prostorije.

Tražimo li, dakle, »muzej–relikvijar« jasnije je da će unutar stalnog postava u njemu vladati *prevaga dokumentarnog nad estetskim* (upravo suprotni stav morao bi biti zauzet u Izložbeno–memorijalnom postavu prizemlja). Dvije suprotstavljene datosti (–prvi kat nasuprot prizemlja) kontrastirajući morala bi se međusobno upotpunjavati i tako doživljajno pojačavati.

Ako je prvobitna svrha stana evociranje života supružnika, to znači da se arhitekti i muzealci moraju primorati da restauriraju i muzeološki postave stan u stanje u kakvom je bio u datom trenutku. Nije nužno da svaki aspekt restauratorskog i muzeološkog posla bude dostojno motiviran i provjeren (ne treba se isuviše vezati niti hipotezom). Riječ je o tome da se posjetiocu pokaže posve određeno mjesto kako je ono postojalo u vremenu življenja supružnika i okupljanju prijatelja koja su tada igrala posebnu ulogu u povijesnom slijedu. Cilj nije u tome da se oživi karakteristični prostor vremena, već da se iz njega izvuče povijesna korist. Interpretacija bi trebala biti aksirana na povijesne događaje.

Prostorije bi trebale reflektirati jedino ukus korisnika, obitavaoca, a ne poznavaoa (muzealca i arhitekta). Podsjetimo se da je ambijent stana, koji smo zatekli, u velikoj mjeri Belina osobna kreacija. Ako je u odnosu na norme vremena Bela živjela u određenom kiču, njezin Mali salon (da uzmemo samo taj najupečatljiviji primjer) treba upravo pružiti taj refleks. Nije riječ o tome da se evocira tipični korisnik vremena, još manje da se evocira njegova profesija. Nije posrijedi ni to da se izloži najljepši namještaj vremena.

Svaki čin restauracije i interpretacije trebao bi ovdje biti pomirljiv s osnovnim ciljem: pomoći gledaocu da razumije tko su bili Miroslav i Bela, i to ne samo kao obični ljudi, već i ljudi »šireg društva«.

Posebno bismo se trebali čuvati da u relativnim odlukama, nasuprot »dokumentarnih« ili »reprezentativnih« htijenja, damo prioritet »estetskim« razmatranjima. Muzealci (i pjesnici) su upravo najviše izloženi ovoj kušnji, jer ona posve prirodno proizlazi iz njihove nostalgije za prošlošću. Zatim, tu je i naša stalna želja da častimo sjećanje ili uspomenu na »velike ljude« i značajne događaje (primjerice, dolasci predsjednika Tita, česte posjete slavni književni-

Krležina radna soba.

Mali salon.

Belina spavaća soba.

Blagavaonica.

ka, pjesnika, slikara i prijatelja). I još jedna zamka. Posljednji vlasnik, domar i nasljednik »prekrili« su prošlost i tako je osiromašili (nedostaju određene slike, Krležina fotelja, stari namještaj, tu i tamo zamijenjen je modernim itd.) Ono što je bilo tipično postaje atipično. Tako veliki dio prošlosti izmiče posjetiocu.

U krajnosti, ono što branimo u I. katu jest njegova izvorna i cjelovita prostorna struktura. Unutrašnji zidovi s profiliranim vijencima, stropovi i drveni podovi, ostala drvenarija, zavjese i zidne boje trebali bi ostati fiksni elementi koji ne podliježu transformacijama. Jedino ćemo tako moći uhvatiti »askezu« Krležine spavaće sobe, nasuprot »kičenosti« Belina Malog salona.

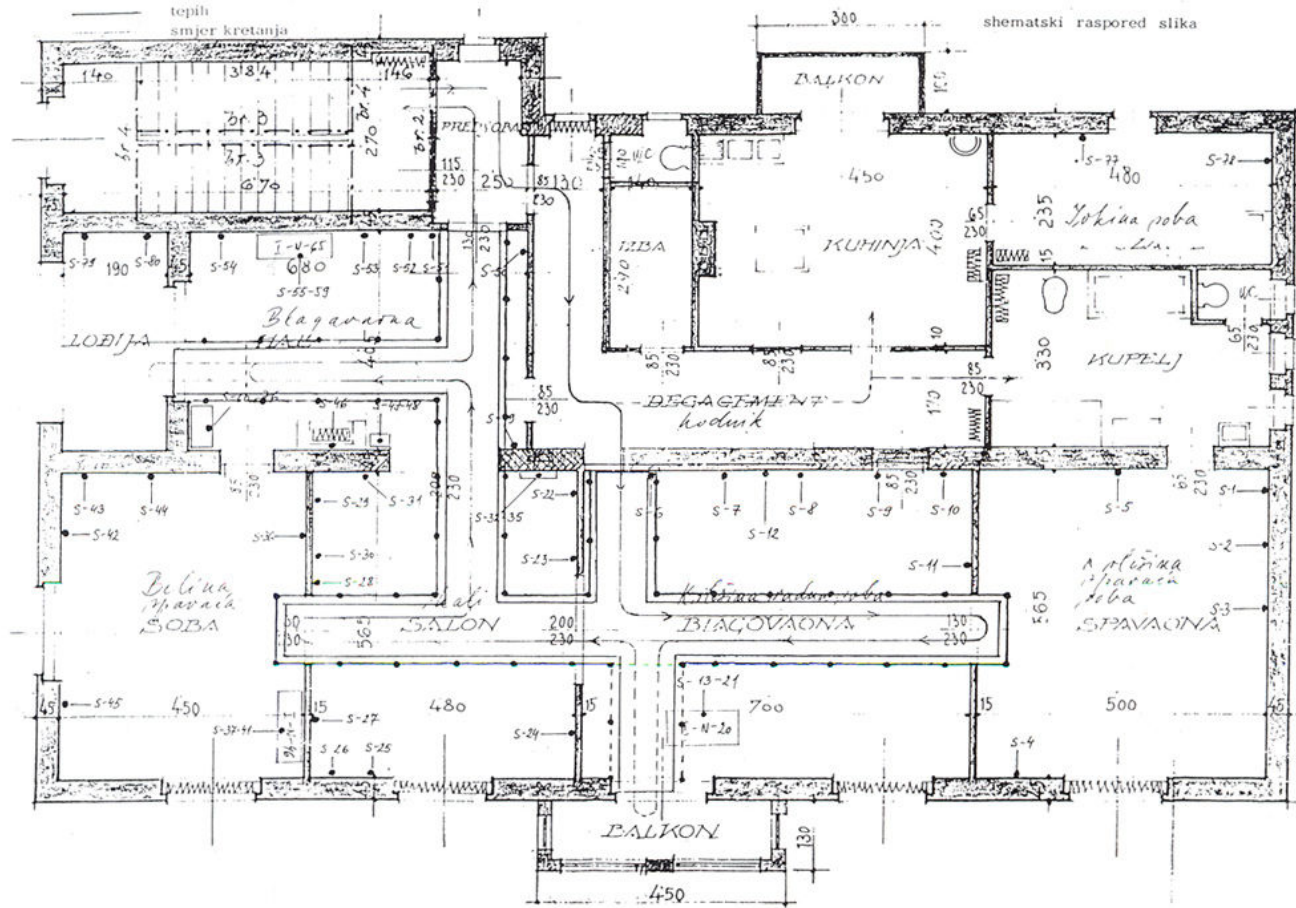
Na kraju se postavlja pitanje da li su stan Miroslava i Bele Krleže te predmeti u njemu negdje dokumentirani. U predradnjama bit će stoga nužno konzultirati pet svezaka *Dnevnika* te pet svezaka *Panorame pogleda, pojava i pojmova* Miroslava Krleže (Sarajevo, 1981–1982) kao i šest Čengićevih svezaka *S Krležom iz dana u dan* (Zagreb, 1985/6.) U njima nalazimo Krležine dojmove o njegovu stanu, kući, pojedinim umjetničkim predmetima i ličnostima.

Za širi društveni kontekst, tj. za muzeološko uređenje Izložbeno-memorijalnog postava u prizemlju (Lekićev stan), gdje bismo pokazali ne samo Krležin udio u formiranju »duha epohe«, već kako njegov opus participira i u općim evropskim duhovnim strujanjima kao dio nadnacionalne cjeline, od velike će važnosti biti pročitavanje djela M. Vaupotića, M. Matkovića, V. Žmegača, P. Matvejevića kao i jedinstvenih do sada izašlih pet svezaka Stanka Lasića.

Toliko o stanu Miroslava i Bele Krleže. No što uraditi s okolnim parkom i zgradom samom?

Što se tiče zgrade (s okolnim parkom, njegovim pristupnim rampama, odmorištima s klupicama, sjenicom i skulpturama te posve određenim raslinjem s fontanom) cilj bi nam trebala biti reprezentativna prezentacija koja će posjetiocu pomoći ne toliko da shvati određeni fenomen ili neku osobu, već da razumije određeni način življenja. Objekt se ovdje nužno ne povezuje s događajem ili povijesnom ličnošću, već treba biti arhetip mnogobrojnih drugih sličnih objekata vremena, tj. rezidencijalnih zagrebačkih vila bogatih vlasnika između dva rata (Tomislav Premrl: *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Zgb, 1989, str. 100–104). Kao i u dokumentarnom pristupu, bitno je minuciozno istraživanje (napominjem da se izvorni signirani i datirani nacrti i planovi objekta Krležin Gvozd 23 nalaze u Arhivu grada Zagreba). No bitna razlika u odnosu na prethodnu jest u tome da smo ovdje uređenje objekta aksirali samo na jedan određeni period prošlosti i na one koji su upravo tada živjeli (obitelj Rein). Tek uzgredno možemo evocirati jednu osobu (Krležu) ili neki povijesni događaj (Tita). Ono što je bitno jest evociranje uloge prostora kao mjesta gdje se u razmatranom vremenu svračalo, jelo, pilo, odmaralo.

Upravo u vezi s iznesenim vratimo se ponovno načas nekadašnjem stanu domara, tj. prostorijama koje su u trenutku našeg dolaska (1987) bile zapečaćene, a nekada su izvorno pripadale Krležinom i Belinom sta-

nu. Predloženu sugestiju autora »projektog programa« za uređenje Muzejsko-memorijalnog kompleksa, da se ti prostori mogu transformirati, odbacujemo. Naprotiv, u kuhinji i sobi za posluđu predviđamo muzeološku prezentaciju »stanju objekta i parka prije i u toku obnove«, tj. pojedine faze njegove restauracije, odnosno adaptacije u memorijalni kompleks. Kupaonica se pretvara u prošireni sanitarni čvor, a smočnica postaje funkcionalno spremište.

Takva prenamjena, koja zadržava izvornu prostornu strukturu, podrazumijeva prethodno prikupljanje pisanih dokumenata, starih fotografija, izvornih arhitektonskih planova, nacрта i razglednica, uključujući tu i najnoviju projektnu dokumentaciju kao i stari te novokorišteni građevni materijal.

U odnosu na »Muzejsko-memorijalni kompleks« (zapečaćeni dio stana) to bi značilo svakom predmetu dati neku »dopunsku kretanju«, jednu fasetu više umnoženom ogledalu. Dobročinstva su to imaginacije koja nam pruža mogućnost da osjetimo unutarnji rast kuće.

III. Posebna razmatranja

Bez obzira na cilj izložbe (identična povijesna rekonstrukcija; prevaga dokumentarnog nad estetskim), prezentacija pojedinačnih predmeta u stanu Miroslava i Bele Krleža može biti efikasna samo onda ako smo razlučili njihov vlastiti karakter i ako smo ih vrednovali. To znači povesti brigu o veličini, specifičnosti, boji i teksturi.

Još jedan problem. Mi smo svjesni da su predmeti tu izloženi na duži period, dakle, razmišljamo o relacijama »stalnog postava«. Između vremenske i stalne prezentacije postoji razlika kao između plakata i slike. Neka tema povremene izložbe treba biti brzo uhvaćena, tokom jedne jedincate posjete; predmet se, dakle, stavlja u službu teme. U stalnom postavu to podređivanje predmeta može biti kobno, osobito ako je riječ o umjetničkim predmetima.

Isti predmet može uzeti različiti smisao i vrijednost prema tome u kakvom se okružju nalazi. I, napokon, pod kakvim se svjetlom predmet nalazi.

S tim u vezi predlažemo određena »pročišćavanja«, selekciju predmeta, neznatna uklanjanja i nova vrednovanja određenim ritmičkim pomacima te »naglašavanja« pridodanim umjetnim, ali prikrivenim svjetlom.

Usprkos svečanoj polusjeni prirodnog svjetla (u različitim prostorijama), predstavljanje određenih predmeta ipak zahtijeva dovoljno umjetnog svjetla kako bi se naglasila i osigurala njihova čitljivost.

S problemom svjetla neposredno se postavlja složeno pitanje izvornog okvira. Do koje granice je moguće uspostaviti prirodnu sredinu predmeta, a da pritom ne štetimo drugostepenom cilju koji se sastoji u tome da određene predmete izdvojimo kako bi ih »obdarili« posebnom pažnjom.

Osnovno pitanje jest: Kako zadržati izvorni okvir, a ipak postići određeni estetski i pedagoški učinak?

Trebamo pažljivo odrediti u kojoj mjeri možemo istovremeno prikazati dekorativne elemente vremena — namještaj, tkanine i ukrasne stvarčice, koje prate izvorna umjetnička djela, budući da riskiramo da izgubimo pažnju posjetilaca. Stoga predlažemo za

a.) Krležinu spavaću sobu (vidi Tablu I):

- uklanjanje stola (I-N-12);
- naglasiti Mišinu sliku Krležinoga oca (S-2) umjetnim, ali prikrivenim svjetlom te neznatnim ritmičkim pomakom susjednih slika (S-1 i S-3);
- pažljivo rekonstruirati razmještaj knjiga na stalažama (I, II, III, IV), posebno uz uzglavlje Krležinog kreveta na stalažama (III-IV) kao i na središnjem stolu (I-N-11);
- na stoliću (I-N-15) postaviti nekoliko izdanja strane štampe;
- ukloniti knjige sa grupa »a« i »b« te sa ormara (I-N-8).

b.) Krležinu radnu sobu:

- uklanjanje stola (I-N-20) i pripadne stolice (I-N-24a), stolića za serviranje (I-

5 U tom pogledu indikativno je usporediti Rješenje o preventivnoj zaštiti zbirke br. 03-UP/I-1031/1 od 23. XII. 1981. Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Zagreb (čiji sastavni dio jest njezin stručni popis) s kasnijim popisima zbirke (Muzej za umjetnost i obrt, 24. VI. 1985) i konačno (Muzej grada Zagreba, 16. II. 1989).

- N-26), radio-gramofona, tj. kabinet ormarića (I-N-30), fotografiju originalnog Vanistiina portreta Krleže (S-12);
- povratiti u prostor Krležin naslonjač i smjestiti ga ispred radnog stola (I-N-21) — danas u posjedu dr. Vranešića;
 - naglasiti umjetnim, ali prikriivenim svjetlom Dobrovićeve portrete supružnika (S-7, S-8) kao i reprodukciju Michelangelova portreta (S-10), a ritmičkim pomakom poprsje crkinje (Sk-7), tj. skulpturu koju je predsjednik Tito poklonio Beli;
 - vjerno povratiti knjige u okružje Krležina radnog stola (rječnici i gramatike), a na samom stolu precizno rekonstruirati prvotni razmještaj predmeta.
- c.) *Mali salon:*
- ukloniti naknadno pozlaćeni bosanski stolčić (I-N-43), stolić (2 kom.) za serviranje (I-N-41, I-N-41a), metalni sandučić s poklopcem za drva (I-N-88) te eventualno ukloniti pastel Balabanića (S-22);
 - prenijeti »Liberovo« bibliofilsko izdanje *Kervave kronike glas* u Izložbeno-memorijalni postav, ali zadržati dvije svilene trobojnice (T-69, T-70);
 - naglasiti malom, neprimjetnom svijetlećom lampom Mišin i Reiserov portret Bele (S-24, S-27);
 - izraditi dovoljno visoki podložak za sadreću grupu *Mladića i djevojke s gitarom* (S-13) s tim da ona zadrži istu lokaciju;
 - vjerno uspostaviti (i umjetno osvjetliti) dvije zidne niše, tj. vitrine u kojima je pohranjena najintimnija Belina obiteljska ostavština.
- d.) *Belinu spavaću sobu:*
- uklanjanje sklopivog stolca (I-N-53), stolca s tokarenim nogama (I-N-55) kao i knjiga iz grupa »f« i »g«;
 - premještanje škrinje (I-N-54) desno od peći.
- e.) *Blagovaonicu:*
- uklanjanje stolca za ljuljanje (I-N-68) te zrcala (Z-6);
 - premještanje orijentalne stalaže-etažerice (I-N-58) desno od ormara-vitrine (I-N-56);
 - osvjetliti malim prikriivenim reflektorom slike Lacković Croate (S-51), Filakovca (S-50) i Araličin portret Bele (S-49) ukoliko je na svojoj izvornoj lokaciji.
- f.) *Loggiu:*
- osloboditi ju svih sadržaja (namještaja, knjiga, skulptura) budući da je pretrpjela najdrastičnije izmjene. Radaušinu skulpturu *Žene u narodnoj nošnji* (Sk-21) zajedno s postamentom prenijeti u Izložbeno-memorijalni postav.
- g.) *Hodniku:*
- ukloniti stalaže (XVII i XVIII) zajedno s knjigama.

Kretanje i dodatni prostor

Kružni ophod unutar Muzejsko-memorijalnog kompleksa (Krležin i Belin stan te nekadašnji prostori domara) također je bitan (vidi Tablu II). On određuje i fiksira smisao posjete. Bitno je zamijetiti slijedeće. U načelu posjetioći se u kružnom ophodu kreću više

zdesna nalijevo (dok se »čitanje« ostvaruje u suprotnom smjeru). S ophodom u uskoj su vezi i nove norme prezentacije koje proizlaze iz velikog i različitog broja posjetilaca. Iz takve situacije na prvome mjestu rezultira problem prostora, bilo da je riječ o pojedincu, većoj ili manjoj grupi koji se nalaze pred umjetničkim predmetima. Neophodni prostor i distanca na koju se smješta predmet povećava se s brojem posjetilaca (što u krajnosti znači da je broj posjetilaca jedinstvene površine obrnuto proporcionalan broju predmeta).

Osamljeni posjetilac i male grupe (*maksimalno 10–20 osoba*) moći će se najoptimalnije približiti izloženim predmetima i odatle izvući najbogatije iskustvo. Psihološka važnost jedinstvenog učinka s originalom bit će spašena.

Važno je upamtiti jedno: *ophod posjetilaca* nužno je voditi tako da se *metodički razvije zacrtani argument* (naveli smo ga u »općim razmatranjima«). Isuviše striktno i skućeno uokvirenje tj. sapetost navedenih argumenata može indisponirati, čak iritirati.

Smjer kretanja možemo odrediti dovoljno širokim tepihom od špaga (odrediti boju) i *umjetnim koridorom* stvorenim od drvenih stalaka-nosača kroz koje možemo provući usukani mornarski bijeli konop (fiksirati njihov dizajn).

Ulaz je definiran predsobljem iz kojeg krećemo desno u hodnik, potom kroz vrata u Krležinu radnu sobu (gdje se staza udvostručuje). Tu se usmjerujemo po središnjoj osovini enfilade dvostrukih vratiju, i to prvo ulijevo prema Krležinoj spavaćoj sobi u koju ulazimo kroz vrata, no samo na dubinu od 1 m, budući da je taj dio prostora odijeljen od ostalog dovoljno visokom drvenom ogradom (njezin dizajn izjednačiti s dizajnom drvenih stalaka-nosača). Vraćamo se po istoj osovini, prolazimo kroz dvojna vrata u Mali salon te ulazimo kroz otvorena vrata u Belinu spavaću sobu na prostornoj dubini od 1 m koji je također ograden drvenom ogradom. Iz Malog salona krećemo kroz otvorena vrata u Blagovaonicu (bivši hol) u kojoj lijevo skrećemo u Loggiu, te se istom putanjom vraćamo do vratiju, koja vode u početno polazište, tj. predsoblje.

Upravo bismo u *Loggii* mogli integrirati *salu za odmor-pušionicu*. Delikatno pitanje, jer takav prostor opuštanja-umirenja trebalo bi vizualno i akustički biti izdvojen iz konteksta stalnog postava memorije (no svakako opremljen klupama i »tematskim« fotografijama) pa ga ovdje tek navodimo kao prijedlog.

U ljetnim mjesecima sličnu svrhu mogao bi dobiti dovoljno prostrani *balkon* u Krležinoj radnoj sobi (s onim bitnim »Krležinim pogledom« na toranj crkve Sv. Marka) do kojeg se može postaviti tepih okomit na središnju osovinu kretanja (vidi priloženu shemu).

Uzdruž glavno usmjerenja kretanja, na određenim punktovima (najčešće vratima) možemo također predvidjeti besplatne *prospekte* i *depliante* u zato predviđene dizajnerske džepove-košarice, i to za sve one koji neće moći kupiti vodič. Takvi bi prospekti dali nužne dodatne informacije o onome što se otkriva, a što u prizemlju može biti upotunjeno prodajom plakata, razglednica, dijapozitiva te raznih izdanja Krležinih djela.

Jasno je da smjer kretanja mora biti podvučen i dizajniranim *eksplikativnim etiketama* (dovoljno vidljivim i smještenim na određenu visinu), koje moraju biti u harmoniji s vizualnom koncepcijom cjeline. Nadasve efikasne bile bi i ručne drvene tablice s tekstom (tipa ručnog ogledala) s lančićem ovješene na drvenim ogradama.

Na za to predviđena mjesta (stolovi, komode, klavir) bilo bi lijepo postaviti u profinjene aranžmane boce s »umjetnim vinom«, čaše, servise za jelo te stručke cvijeća što bi nam evociralo »živi duh« supružnika.

Određeni uvjeti prezentacije

Jednom prezentirani ambijent, brižno proučen označenim koherentnim ophodom, još nije posve dovršen.

Klima u njemu treba biti konstantna kako bismo sačuvali ujednačeni procent između vlage i okolnog zraka (nužno je izbjeći krajnje zagrijavanje ili izravno sunčevo svjetlo). Bitno je bdjeti nad stalnošću »relativne vlage«. Predvidjeti aparate za mjerenje vlage i pomične platnene roletne na prozorima (odrediti boju). Glede *sigurnosti* (pored općeg alarma, čuvara i vodiča) nužno je ukloniti s obližnjih stolova i komoda sitne predmete nadohvat ruke. Knjige na stalažama V, VII, VIII, IX, X, XI do određene visine zaštititi sitnim plastičnim ili žičanim mrežicama, a neke komade namještaja zaštititi tankim konopom. Tepihe neznatno pomaknuti ustranu.

U odnosu na *svjetlo*, dopuštene norme u »miješanim postavama« kao što je to naš primjer treba da u okolnom zraku na 50 do 60 % relativne vlage zadržavaju temperaturu na 22° C. Pored postojećih visećih lusterata i stojećih lampi (kao i pridodanog umjetnog svjetla) najjednostavnija borba protiv alteracija boja jest reguliranje kvantitete i kvalitete svjetla visećim zavjesama. Lagano možemo respektirati slijedeće norme: 150 luksa za štefelajne slike i kožne predmete, 50 luksa za tekstil, akvarele, crteže i sl.

Što kazati na kraju?

Muzeološki program koji predlažemo trebao bi biti shvaćen kao oruđe u službi konzervatora, investitora i naručilaca. U razrješavanju problema bit će nužne logika i imaginacija. One će iskrsavati u svakom trenutku operacije. U predloženoj rješenoj stalna retroakcija i provjera ne bi se smjele nikako zaboraviti. Pred nama je dinamička studija, određeno stanje duha, koji nameće da svaki problem bude shvaćen u odnosu na cjelinu. Ovo podrazumijeva »globalnu viziju« operacije i »kritički pristup« svakom određenom elementu. Ona će ponovno iskrsnuti kad će se kreirati muzeološki sadržaj Izložbeno-memorijalnog postava u prizemlju (nažalost za sada još zapečaćenog dijela kuće).

Posebnosti očito ne rješava osamljeni muzealac-kustos. Od samog početka on bi trebao biti u stalnom dosluhu s konzervatorom i arhitektom.

Ponavljamo, predloženi muzeološki program trebamo shvatiti kao *otvoreni proces* koji u svakom trenutku nudi mogućnost naknadnog ugrađivanja. ●